

Spis treści

7

Przedmowa / 5

Wprowadzenie do historii medycyny — *Tadeusz Brzeziński* / 11

Dzieje historii medycyny / 13

Historia medycyny w Polsce / 15

Pojęcie źródła historycznego / 16

Źródła do historii medycyny czasów najdawniejszych / 20

Historia medycyny dzisiaj / 22

Część pierwsza

Od empirii i filozofii do nauki

1. Spontaniczny rozwój medycyny od empirii do medycyny kapłańskiej.
Medycyna jako przedmiot kultu — *Bożena Bujalska* / 23
Medycyny ludów pierwotnych / 23
Medycyna Mezopotamii / 28
Medycyna egipska / 31
Medycyna hinduska / 35
Medycyna chińska / 37
Medycyna sakralna w Grecji / 37
Medycyna sakralna w starożytnym Rzymie / 43
Medycyna klasztorna / 44
2. Kształtowanie się zawodu lekarza i koncepcje kształcenia — *Tadeusz Brzeziński* / 52
Lekarze w krajach starożytnego Wschodu / 52
Starożytna Grecja / 56
Lekarze i medycyna w starożytnym Rzymie / 59
Lekarze arabscy / 62
Medycyna wczesnego średniowiecza / 64
Szkoly świeckie w Salerno i Montpellier / 65
Początki nauczania uniwersyteckiego / 67
Wydział lekarski Uniwersytetu Jagiellońskiego / 69
Dostępność pomocy lekarskiej / 69
Wpływ odrodzenia i reformacji na kształcenie lekarzy / 71
Praktyka lekarska w XV—XVII wieku / 74
Oświecenie i jego wpływ na nauczanie medycyny / 75
Rewolucja francuska a nauczanie medycyny / 77
Drogi do zjednoczenia medycyny wewnętrznej i chirurgii / 78
3. Początki i rozwój szpitalnictwa — *Zofia Podgórska-Klawe* / 80
Szpitalnictwo kościelne / 82
Różnicowanie i ewolucja dawnych szpitali / 85
Opieka i życie w dawnych szpitalach / 89
Podstawy nowożytnego szpitalnictwa / 90
Szpital nowożytny / 92
4. Wiedza o budowie i czynnościach organizmu ludzkiego — *Tadeusz Brzeziński* / 95
Koncepcje budowy i funkcji organizmu ludzkiego w najstarszych cywilizacjach / 95
Chińska koncepcja walki przeciwieństw i równowagi w organizmie / 96
Koncepcje starożytnych Indii / 97
Poglądy greckich filozofów przyrody / 98
Szkoly knidyjska i koska oraz teoria humoralna / 100

- Koncepcje Platona i Arystotelesa / 101
Szkoła aleksandryjska / 102
Teoria solidarna / 103
Anatomia i fizjologia Galena / 103
Anatomia i fizjologia w medycynie arabskiej / 106
Anatomia i fizjologia w średniowiecznej medycynie europejskiej / 107
Magiczna i astrologiczna medycyna średniowiecza / 109
Prace anatomiczne epoki odrodzenia / 111
Anatomia animata, drogi odkrycia krążenia krwi / 114
Jatrochemiczna interpretacja procesów życiowych / 116
Jatrofizyczna interpretacja procesów życiowych / 119
Początki anatomii mikroskopowej / 125
Teoria preformacji / 127
Dalszy rozwój anatomii i fizjologii w okresie oświecenia — *Eugeniusz Miętkiewski* / 129
Początki fizjologii jako samodzielnej nauki — *Eugeniusz Miętkiewski* / 130
5. Rozwój poglądów na istotę choroby — *Tadeusz Brzeziński* / 134
Koncepcje choroby w najdawniejszych cywilizacjach / 134
Patologia humoralna w ujęciu hipokratyków / 137
Greckie koncepcje patologii po Hipokratesie / 139
Patologia solidarna / 140
Patologia szkoły pneumatyków / 140
Koncepcje patologiczne Galena / 141
Choroba w średniowieczu / 143
Pojęcie choroby w ujęciu jatrochemików / 146
Pojęcie choroby w ujęciu jatrofizyków / 149
Sydenham i nozologiczna klasyfikacja chorób / 151
Animizm i początki neuropatologii / 153
Jatromorfologiczne pojęcie choroby / 155
6. Dawne terapie. Lek i jego formy, sposoby wytwarzania i dystrybucji — *Aleksander Drygas* / 158
Pierwsze wzmianki o lekach z Sumeru / 158
Ziołolecznictwo i jego rozwój / 159
Inne rodzaje leków naturalnych. Koproterapia / 168
Środki lecznicze pochodzenia mineralnego / 169
Rola leku w koncepcjach terapeutycznych Hipokratesa / 169
Galen — wielki reformator lecznictwa i lekoznawstwa / 170
Wkład Arabów do rozwoju postaci leków / 171
Narodziny aptek i aptekarstwa / 172
Pochodzenia recepty. Pierwsze urzędowe lekospisy. System wagowy / 176
Alchemia i jej związki z medycyną i farmacją / 178
Paracelsus i koncepcja terapeutyczna jatrochemików / 181
Teoria flogistonowa i początki nowoczesnej chemii / 182
Apteka — miejsce wytwarzania leków / 184
7. Chirurgia — etapy rozwojowe — *Eugeniusz Sieńkowski* / 185
Początki leczenia zabiegowego / 185
Zabiegi rytualne / 186
Trepanacje przedhistoryczne / 186
Chirurgia w najstarszych cywilizacjach / 187
Chirurgia Hipokratesa / 192
Asklepiades, metodycy i ich zasady / 193
Celsus / 193
Galen / 195
Antyllus / 195
Chirurgia bizantyjska i arabska / 196
Chirurgia szkoły w Salerno / 196
Rozdział chirurgii od medycyny / 198
Chirurgia w XIII i XIV wieku we Włoszech i Francji / 199
Chirurgia cechowa / 201
Litotomiści / 202
Chirurgia w okresie odrodzenia / 204
Chirurgia w XVIII wieku / 207
Chirurgia cechowa w Polsce / 209
8. Rozwój położnictwa i wiedzy o chorobach kobiecych — *Tadeusz Heimrath* / 211
Położnictwo ludów pierwotnych / 211
Położnictwo i choroby kobiece w najstarszych cywilizacjach / 212
Położnictwo i choroby kobiece w medycynie grecko-rzymskiej / 214
Położnictwo i ginekologia w średniowieczu / 218
Położnictwo w okresie nowożytnym / 220
9. Początki i rozwój fizjoterapii — *Halina Kotulska-Skulimowska* / 225
Łażnie i łaźiebnictwo / 229

- Hydroterapia XVI—XIX wieku / 231
 Subterraneoterapia / 234
 Kinezyterapia / 236
10. Początki profilaktyki i medycyny społecznej — *Tadeusz Marcinkowski* / 238
 Zalecenia religijne i rytualne jako metody postępowania zapobiegawczego / 238
 Najdawniejsze sposoby sprawowania opieki zdrowotnej nad grupami społecznymi / 240
 Lekarze przybocznicy, lekarze miejscy, lekarze oddziałów wojskowych / 240
 Przepisy profilaktyczne i higieniczne / 241
 Empiryczne i racjonalne metody zapobiegawcze (indywidualne i zbiorowe) / 242
 Koncepcje epidemiologiczne Fracastoro / 246
 Ramazzini — początki medycyny przemysłowej / 248
 Odkrycie Jennera / 249
 Koncepcja medycyny społecznej Johana Petera Franka / 250

Część druga

U podstaw medycyny współczesnej

11. Początki ruchu naukowego w medycynie. Akademie, towarzystwa i czasopisma naukowe — *Teresa Ostrowska* / 251
 Czynniki warunkujące rozwój nauki / 251
 Akademie prywatne i państwowe, towarzystwa naukowe i udział w nich lekarzy / 253
 Pierwsze towarzystwa lekarskie i specjalistyczne, ich rozwój i wpływ na rozwój medycyny / 258
 Najstarsze czasopisma naukowe i udział w nich problematyki medycznej / 262
 Rozwój czasopiśmiennictwa lekarskiego i czasopism przeglądowych / 264
 Statystyka czasopism medycznych / 268
 Prognozy dotyczące czasopiśmiennictwa naukowego / 269
12. Rozwój nowożytnych nauk morfologicznych i fizjologicznych — *Eugeniusz Miętkiewski* / 270
 Ogólne kierunki rozwoju morfologii i fizjologii / 271
 Okres empiryczno-doświadczalnej fizjologii jakościowej / 272
 Okres ścisłej fizjologii jakościowej / 276
 Mikroskopowy kierunek rozwoju morfologii i fizjologii / 283
 Teoria ewolucji — *Michał Małofiejew* / 285
 Chemiczny kierunek rozwoju fizjologii / 288
 Późniejszy wkład do rozwoju fizjologii / 288
13. Historia patologii w XIX i XX wieku — *Michał Małofiejew* / 307
 Rozwój pojęcia choroby / 307
 Zapalenie / 313
 Osiągnięcia wiedzy o hemostazie z perspektywy historycznej / 318
 Rozwój wiedzy o składnikach morfotycznych krwi / 322
 Rozwój wiedzy o odporności organizmu / 325
 Zarys rozwoju mikrobiologii / 328
 Rozwój wiedzy o zaburzeniach czynności gruczołów wydzielania wewnętrznego / 334
 Rozwój wiedzy o fizjopatologii naczyń i krążenia krwi / 340
 Wstrząs / 346
 Nowotwory / 348
14. Rozwój nauki o leku i jego wpływ na rozwój terapii — *Aleksander Drygas* / 351
 Odkrycie alkaloidów i rozwój fitochemii / 352
 Sytuacja w zakresie terapii w XIX wieku / 355
 Pierwsza synteza organiczna i jej znaczenie dla późniejszej syntezy leków / 356
 Pierwsze środki chemiczne otrzymane na drodze syntezy i zastosowanie ich w lecznictwie / 359
 Narodziny chemioterapii. Paul Ehrlich / 363
 Odkrycie enzymów, hormonów i witamin / 364
 Odkrycie sulfonamidów / 370
 Odkrycie antybiotyków / 372
 Główne kierunki dalszych poszukiwań terapeutycznych / 374
15. Rozwój medycyny klinicznej — *Romuald Wiesław Gutt* / 380
 Rozwój badań klinicznych / 385
 Wiedeńska szkoła kliniczna / 393
 Wyodrębnianie kierunków w internie / 395
 Wydzielanie z interny innych specjalności medycznych / 413
16. Chirurgia w XIX i XX wieku — *Eugeniusz Sieńkowski* / 424
 Chirurgia w pierwszej połowie XIX wieku / 424
 Znieczulenie ogólne i miejscowe / 426
 Wkroczenie antyseptyki i aseptyki / 429
 Tamowanie krwawienia oraz uzupełnianie krwi i płynów / 431

- Rozwój techniki operacyjnej / 433
Chemioterapia w chirurgii / 434
Wyodrębnianie się i rozwój specjalności zabiegowych / 435
Ortopedia i traumatologia / 435
Urologia / 438
Neurochirurgia / 439
Okulistyka / 441
Otorynolaryngologia / 443
Chirurgia stomatologiczna / 445
Rozkwit nowoczesnej chirurgii / 446
17. Rozwój ginekologii i położnictwa — *Tadeusz Heimrath* / 455
Rozwój naukowego położnictwa w XIX wieku / 455
Narodziny nowoczesnej ginekologii w XIX wieku / 458
Dalszy rozwój położnictwa i ginekologii w XX wieku / 461
Położnictwo i ginekologia w Polsce / 463
18. Medycyna społeczna XIX—XX wieku — *Tadeusz Marcinkowski* / 466
Filantropia — motywacją troski o zdrowie ubogich warstw ludności / 468
Społeczny ruch ochrony zdrowia i jego kierunki / 467
Inicjatywy samorządowe, powstanie kas chorych i ubezpieczalni społecznych / 469
Od opieki fabrycznej do medycyny przemysłowej / 471
Higiena społeczna / 472
Wkraczanie państwa i jego odpowiedzialność za system ochrony zdrowia / 474
Rozwój idei czerwono krzyżowej / 478
Prognozowanie a znajomość historii medycyny / 478
19. Współczesne relikty przeszłości. Medycyna niekonwencjonalna — *Tadeusz Brzeziński* / 480
Homeopatia / 482
Irydodiagnostyka / 485
Leczenie prądami biologicznymi / 489
Chiropraktyka i osteopatia / 492
Akupunktura / 495
- Postłowie — *Tadeusz Brzeziński* / 499
Piśmiennictwo / 506
Skorowidz / 511